



تقدی بر
روش‌های تربیت دینی
(با تأکید بر برنامه دسی پنهان)

دکتر محمود سعیدی رضوانی
(دانشیار دانشگاه فردوسی مشهد)

با همکاری حسین باغلی

سعیدی رضوانی، محمود، ۱۳۴۱ -

نقدی بر روش‌های تربیت دینی (با تأکید بر برنامه درسی پنهان) / محمود سعیدی رضوانی، با همکاری حسین باغکلی. - مشهد: بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۳۸۹. ۲۱۶ص.

ISBN 978-964-971-359-8

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیفا.
واژه‌نامه.

۱. تعلیمات دینی ایران نمونه پژوهی. الف. باغکلی، حسین. ب. بنیاد پژوهشهای اسلامی.

ج. عنوان.

۴۹۷/۰۷۶

۷۷ س / ۷ / ۷ BP

۱۹۹۳۲۸۰

کتابخانه ملی ایران



نقدی بر روش‌های تربیت دینی

(با تأکید بر برنامه درسی پنهان)

دکتر محمود سعیدی رضوانی

با همکاری حسین باغکلی

ویراسته جواد طهوریان

چاپ اول: ۱۳۸۹ / ۲۰۰۰ نسخه، رقعی / قیمت ۲۷۰۰۰ ریال

چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی

بنیاد پژوهشهای اسلامی، مشهد: صندوق پستی ۹۱۷۳۵-۳۶۶

مراکز توزیع:

تلفن و دورنگار واحد فروش بنیاد پژوهشهای اسلامی: ۲۲۳۰۸۰۳

فروشگاه‌های کتاب بنیاد پژوهشهای اسلامی، مشهد: ۲۲۳۳۹۲۳، قم: ۷۷۳۳۰۲۹

شرکت به‌نشر، دفتر مرکزی (مشهد) تلفن ۸۵۱۱۱۳۶-۷، دورنگار ۸۵۱۵۵۶۰

فهرست مطالب

پیشگفتار ۷

گفتار اول

برنامه درسی پنهان درس بینش اسلامی دوره متوسطه عوامل و راهکارها (با
تأکید بر پایه سوم) ۱۳

(محمود سعیدی رضوانی - علیرضا کیامنش - بهرام محسن پور)

۱- مقدمه ۱۳

۲- ادبیات نظری ۱۵

نقاط مشترک تعاریف ارائه شده در مورد مفهوم برنامه درسی پنهان ۴۰

۳- موضوع پژوهش ۴۲

۴- روش ۴۵

۵- یافته‌ها ۴۶

۵-۱- بررسی عوامل ایجاد تلقی «رسمی بودن» از درس بینش اسلامی ۴۶

۵-۲- بررسی عوامل پدیدآیی «نگرش منفی» نسبت به درس بینش اسلامی .. ۵۱

۵-۳- بررسی عوامل ایجاد یا تقویت تلقی عدم ارتباط آموزش‌های دینی با	
زندگی واقعی.....	۵۵
۶- نتیجه‌گیری.....	۵۸
فهرست منابع:.....	۶۲

گفتار دوم

تبیین آموخته‌های غیردرسی دانشجویان علوم تربیتی دانشگاه فردوسی مشهد... ۶۶

(محمود سعیدی رضوانی - صفری حسینی قصر - مرتضی‌علیزاده)

۱- مقدمه.....	۶۶
۲- پیشینه پژوهشی.....	۶۷
نتیجه‌گیری.....	۷۲
۳- چارچوب مفهومی پژوهش.....	۷۳
۴- ملاحظات روش شناختی.....	۸۰
۵- چارچوب تحلیل داده‌ها.....	۸۲
۶- یافته‌ها.....	۸۳
۶-۱- مقوله نخست: یادگیری روحیه یادگیری.....	۸۴
نوع سؤالات امتحان.....	۸۹
تبلیغات منفی دانشجویی.....	۹۰
۶-۲- مقوله دوم: یادگیری بازی.....	۹۲
۶-۳- مقوله سوم: یادگیری زندگی و شیوه‌های آن.....	۹۷
۷- بحث و نتیجه‌گیری.....	۱۰۷
فهرست منابع:.....	۱۱۱

گفتار سوم

تأملی بر موانع ساختاری نظام آموزش رسمی در تربیت دینی و اخلاقی..... ۱۱۴

(محمود سعیدی رضوانی - حسین باغکلی)

- ۱ - مقدمه..... ۱۱۴
- ۲ - نظام آموزش و پرورش رسمی مانعی بر سر راه تربیت دینی و اخلاقی.. ۱۱۸
- ۲ - ۱ - رسمیت و تربیت دینی و اخلاقی از نگاه صاحب نظران .. ۱۱۹
- ۳ - مشکلات ناشی از تمرکز نظام آموزش و پرورش در تربیت دینی و اخلاقی..... ۱۲۷
- ۳ - ۱ - آیات و روایات و ضرورت عدم تمرکز..... ۱۲۸
- ۳ - ۲ - صاحب نظران تربیت اسلامی و عدم تمرکز..... ۱۳۱
- ۴ - تلاشهای انجام شده برای تحقق هدفهای تربیت دینی و اخلاقی: نشانه‌هایی برای ضرورت تحول ساختاری..... ۱۳۶
- الف) تغییر محتوای آموزشی..... ۱۳۶
- ب) تغییر نحوه ارائه مطالب..... ۱۴۱
- ج) تأسیس اموز تربیتی..... ۱۴۲
- د) نتیجه‌گیری..... ۱۴۵
- ۵ - راه حل پیشنهادی برای برون رفت از معضل رسمیت و تمرکز..... ۱۴۹

گفتار چهارم

واکاوای کاستیهای منابع تأثیرگذار در تربیت دینی و اخلاقی (از منظر

تحقیقات) ۱۵۸

(محمود معینی رضوانی - حسین باغکلی)

۱ - مقدمه ۱۵۸

۲ - نظام آموزش و پرورش رسمی ۱۶۰

بحث و بررسی ۱۶۵

۳ - خانواده ۱۶۵

بحث و بررسی ۱۷۲

۴ - جامعه و مشکلات جوانان ۱۷۴

بحث و بررسی ۱۸۰

۵ - صدا و سیما ۱۸۴

بحث و بررسی ۱۸۹

۶ - نهاد مذهبی روحانیت ۱۹۰

بحث و بررسی ۱۹۴

۷ - اوقات فراغت ۱۹۵

بحث و بررسی ۲۰۰

۸ - جمع‌بندی و نتیجه‌گیری نهایی ۲۰۱

فهرست منابع ۲۰۴

تقدیم به منتظران واقعی امام زمان (عج)؛
و شهیدان بی پلاک دفاع مقدس؛
آنان که افتخار قرار دادن شان در
تابوت‌های بی نشان در بیمارستان امام اهواز را داشت‌ام.
آنان که از روی نامه‌های داخل جیب‌هایشان
به درستی و یا به اشتباه! شناسایی می شدند.
آنان که در نزد اهل آسمان مشهورند ولی
در نزد دنیایی‌ها هنوز هم ناشناخته‌اند!

پیش‌گفتار

مدتی پیش با عنایت خداوند متعال، فرصتی برای تأمل در
گذشته علمی- پژوهشی خویش دست داد. در آن فرصت توانستم
نوشته‌های انتشار نیافته متعددی را که بیش‌ترشان در یک
موضوع مشترک بودند مرور کنم: در همه آن‌ها نقد و تأمل در
وضعیت موجود کشورمان و تربیت دینی و اخلاقی جوانان
برجسته بود. کتاب حاضر از آن مقالات فراهم آمده است.
اصراری ندارم که کتاب حاضر را یک کتاب آموزشی یا کمک
آموزشی توصیف نمایم و حتی فکر می‌کنم که باید بر آموزشی

نبودن آن تأکید کنم! زیرا تصور می‌کنم علمای تعلیم و تربیت - که بنده افتخار شاگردی آنان را دارم - در طی سالیان گذشته، بیش‌تر هم خود را مصروف ترجمه و تألیف و گسترش کمی مباحث علوم تربیتی نموده‌اند و کتاب‌های آموزشی و کمک آموزشی به وفور وجود دارند و کتاب حاضر رسالت دیگری را در پیش گرفته است. به هر روی، مطالعه کتاب حاضر را متواضعانه به دست‌اندرکاران تربیت دینی و اخلاقی و دانش‌پژوهان علوم تربیتی توصیه می‌کنم.

بنده با نظر به تجارب کاری در حوزه‌های مختلف و با لطف خداوند منان، اکنون این اعتقاد راسخ را یافته‌ام که تفکر، تأمل و بازنگری در رویه‌های آموزشی، پرورشی و پژوهشی ضروری است و به شدت معتقدم که گم شده ما پیش از هر چیز «تفکر» است. باید دانست که امر خطیر «تربیت» به شدت نیازمند وسعت حوصله، تأمل و تفکر است؛ بی‌حوصلگی، کمبود وقت، تصمیم‌گیری‌های سریع، برنامه‌سازی‌های عجولانه ما را هیچ‌گاه به مقصد و مقصود نرسانده است و نمی‌رساند.

این کتاب در قالب چهار روایت، قصد دارد فاصله میان آن چه را که خواسته‌ایم و آن چه ناخواسته روی داده است ترسیم و تبیین کند. علی‌رغم تفاوت موضوع گفتارها و تألیف مقالات به مناسبت‌های مختلف، همگی با یک دغدغه مشترک - نقد و تبیین وضع موجود تربیت دینی و اخلاقی نوجوانان ایرانی - تألیف

شده‌اند و اکنون توفیقی به دست آمد که در یک مجموعه منتشر شوند. امید است کتاب حاضر بتواند به عنوان گامی مقدماتی، ضرورت تأمل و اندیشیدن در عرصه خطیر تعلیم و تربیت را به تصویر کشاند.

گفتار نخست عمدتاً براساس پایان‌نامه دکتری بنده به راهنمایی اساتید گرامی جناب آقای دکتر علیرضا کیامنش و دکتر بهرام محسن‌پور نوشته شده است.

گفتار دوم گزارش کاوشی کیفی است؛ این مقاله حاصل طرح کارشناسی آقای علیزاده^۱ و خانم حسینی قصر^۲ (علیزاده) است که در سال ۱۳۸۱ با راهنمایی این جانب انجام پذیرفت. طرح مذکور را معاونت پژوهش و فناوری دانشگاه فردوسی حمایت مالی کرده است. مصر بوده‌ایم که در عنوان این گزارش به جای واژه پژوهش یا امثال آن از واژه «کاوش» استفاده کنیم، به امید آن که یافته‌های اولیه این کاوش با پژوهش‌های بعدی تکمیل شود. متذکر می‌شود که کار پژوهشی ارزشمند برادر ارجمند آقای دکتر مهران با عنوان «ارزشیابی برنامه درسی پنهان در نظام آموزش عالی کشور» (مطالعه موردی: دانشگاه فردوسی مشهد) در راستای همین کاوش انجام شد و مکمل خوبی برای آن محسوب می‌شود.

۱. کارشناس علوم تربیتی از دانشگاه فردوسی مشهد.

۲. کارشناس علوم تربیتی از دانشگاه فردوسی مشهد.

گفتار سوم با همکاری آقای حسین باغگلی^۱ نوشته شده و به نارسایی‌ها و مشکلات اساسی نظام آموزش رسمی اشاره دارد. گفتار چهارم ضعف‌ها و عوامل تأثیرگذار در تربیت دینی و اخلاقی را از منظر تحقیقات مورد لحاظ قرار داده است. این مقاله بخش کوچکی از طرح بررسی وضع موجود تربیت دینی و اخلاقی سند ملی آموزش و پرورش (۱۳۸۶) است. طرح مذکور و مقاله حاضر نیز با همکاری آقای حسین باغگلی نگارش یافت.

کوتاه سخن این‌که نویسنده تلاش کرده است با ارائه دو مورد (Case)، تأثیرات برنامه درسی پنهان در تربیت دینی و اخلاقی نوجوانان و جوانان در سطح آموزش و پرورش و آموزش عالی را واکاوی کند. آن‌گاه، در مورد چرایی عدم توفیق نظام رسمی آموزش و پرورش در تربیت دینی و اخلاقی نوجوانان ایرانی و سپس عوامل ضعف و عوامل تأثیرگذار در تربیت دینی و اخلاقی فرزندان این مرز و بوم از خانواده گرفته تا روحانیت و رسانه‌ها را از منظر تحقیقات بررسی کرده است.

در پایان، لازم است از همکاران عزیزم در تألیف مقالات حاضر قدردانی کنم. به ویژه، لازم است از آقای دکتر کیامنش و آقای دکتر محسن‌پور استادان راهنما و مشاور پایان‌نامه تحصیلی دکتری‌ام که مشوق من در تأکید بر تربیت دینی و اخلاقی بودند تشکر ویژه نمایم. از دوست بسیار عزیزم آقای تقی بینقی که در

ویراستاری اولیه این کتاب مجدانه تلاش داشته‌اند کمال سپاسگزاری را می‌کنم.

هم‌چنین، لازم است از همسر و فرزندانم که فرصت لازم برای کار پژوهشی را در اختیارم قرار داده‌اند تشکر نمایم.

تألیف این کتاب را مرهون دعای خیر پدر و مادر بزرگوارم هستم. امیدوارم این کار، موجب شادی روح شادروان مرحوم پدرم دکتر عباس سعیدی رضوانی مدیرعامل فقید مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی، خادم مخلص حضرت رضا علیه السلام شود.

آخرین مراحل اصلاح و بازنگری مطالب این کتاب با درگذشت تأسف‌بار برادر عزیزم شادروان مسعود سعیدی رضوانی کفشدار حریم رضوی قرین شد. مراحل اولیه تحصیل این حقیر، در تهران توأم با زحمات فراوان برای او و خانواده‌اش بود. بدین بهانه یادش را گرامی می‌دارم و برای او از همه خوانندگان کتاب حاضر، طلب قرائت فاتحه و اخلاص می‌نمایم.

محمود سعیدی رضوانی